

ELTE BTK Néprajz MA II.

Szabad Boglárka

Paraklisz és spagetti

A szent és a profán kapcsolatai
egy zárandoklaton

A Paraklisz kérő ájtatosság a boldogságos Szűz Máriához. Betegségben, bajban, szorongatott állapotban végzendő szertartás. A Keleti Egyház hagyománya szerint és a legősibb ránk maradt tipikon alapján augusztus 1-től 15-ig végzendő. Ezáltal a nyári böjti időszak sajátos imája.¹

Zarándokolni jó. Előre visz. Lépésről lépésre egyre közelebb a Cél felé. De mi a cél? Látjuk-e? Értjük-e? Lépésről lépésre közelebb kerül. Lassan-lassan kirajzolódik. Egyre jobban látjuk, egyre jobban értjük. Ezért érdemes haladni. Ezért érdemes zárandokolni. Fontos az indulás, még fontosabb az érzés. De lehet, legfontosabb maga az út. Maga az út az örömünk forrása. *Ezért jó zárandokolni.*²

Életem első zárandoklata (ha itt a szót nem a teljes vallásos életútra értjük) 2011 nyarán történt. A Kölcsetől Máriapócsig vezető útvonalat- bevallom őszintén- korábban nem ilyennek képzeltem. Szkeptikusan, és kissé felkészületlenül – itt főként a felkészülés fizikai vonzataira gondolok – vágtam útnak. Ha pontos akarok lenni azt gondoltam, hogy a zárandok elindul, gyalogol pár napig, egy-két falu átszelése után és persze közben imádkozik, liturgiákon vesz részt, és a végén

**Célok és
módszerek**

1 Egyházismereti lexikon. Az Egri Görögkatolikus Szervezőlelkészség önálló elektronikus lexikonja, melyben a Görög Katolikus Egyházban használt fogalmak találhatóak. (Elérhetőség: www.egriparochia.hu/lexikon/paraklisz)

2 Kocsis Fülöp, a Hajdúdorogi Egyházmegye megyés püspöke (Elérhetőség: <http://www.ifjusagizarandoklat.hu/?q=node/681>)

megérkezik Máriapócsra. Az utat megelőzően furcsának találtam, és értetlenkedve álltam azok előtt a fiatalok előtt is, akik közösségi oldalakon a zarándoklat közben szerzett sebesüléseikről társalognak, és azon jelenségek értelmezése sem ment könnyen, amelyek a vallásos identitás kifejezésére szolgálnak, mint például a Szűz Máriás képernyőkímélő.

Az én fejemben (mely, ha szabad így fogalmaznom egy kutatói, ítéletektől mentes néprajzos, és egy másféle, vasárnapi vallásosságban nevelkedett részre oszlik) olyan képzetek társultak a zarándoklatokhoz, amiket olvasmányélményeiből, és saját elképzeléseimből előre tudtam vetíteni. Szakdolgozatomat egy vallásilag heterogén falu görög katolikusairól írom, és korábban is az általam legnagyobb odaadással kutatott téma volt ezen „átmeneti” kelet és nyugat közötti vallás jelenségeinek a néprajztudománnyal összeegyeztethető vizsgálata. Elsődleges indítékom a részvételre a témába való mélységesebb belemerülés volt, és célom volt még egy dokumentumfilm készítése, melyre végül, tőlem kívülálló okok folytán (talán így is eredményesnek nevezhető az út, nem csak a kutatás, de a lelki épülés szempontjából is) nem került sor.

Úgy gondolom, egy bizonyos kutatás (legyen az bármilyen tudományág vagy akár több tudományterület képviselőjének munkája) módszertanáról beszélni elengedhetetlen a megértés folyamata, illetve a végeredmény szempontjából. Terepmunkát folytatni, már maga is egy etnográfiai módszer, de ha a megfigyelés, illetve a megfigyelés során alkalmazott technikák mikroszintjeire vagyunk kíváncsiak, akkor általában a következőket sorolhatjuk fel: interjúk készítése, kérdőív alkalmazása, fotózás, mozgóképkészítés és még sorolhatnám. A zarándoklaton való részvételt csak fenntartásokkal nevezem „résztvevő megfigyelésnek” (és itt nem az antropológiában használatos fogalom időtartamához képest rövidebb idő az ok, hanem az a tény, hogy elsősorban nem kutatóként, hanem civilként vettem részt a zarándoklaton). Mégis, azt kell, hogy mondjam: jelen kutatásom esetében, az egyedüli megnevezhető módszer a fent említett lehet, hiszen bár a diktafon, és a fényképezőgép a táskám mélyén lapult, csak az utóbbit (nagyon ritkán) használtam a csaknem egyhetes periódus során.

A körmenetek, búcsújárások és zarándoklatok sok ember számára Istennek azt a különös kegyelmét testesítik meg, hogy ezek lehetnek az évi vallási tapasztalatuk csúcspontjai.³

Mohay Tamás *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás* című könyvének soraival kezdem hát meg az önmagamra való reflektálást, hiszen a fenti mondat, rám kétségtelenül igaz. Azt azonban fontos megjegyez-
nem, hogy a „kétfelé szakadás”, a kutatói én és a vallási élményre áhí-
tozó személy őrlődésének problematikája, már a nyitó szertartáson,
a kölcei vecseryén előkerült. Egy roma fiú állt mellettem, a fején
Rambo módra átkötött kendőt viselt. A keresztvetés lett volna aktuá-
lis, de én a fényképezőm után akartam nyúlni. Itt kezdődött az a vívó-
dás, aminek talán kijelenthetem, hogy most, ezen dolgozat megírásá-
val értem a végére.

Módszertani problémákba azonban nem – illetve nem csak – a
megfigyelt és átélt események történéseinek időpontjában, sokkal
inkább a feldolgozás, az írás során ütköztem. Hogyan zárhatnám ki
önmagam teljes egészében a tapasztalt jelenségek értelmezéséből?
Egyáltalán, megoldható, kivitelezhető-e a teljes objektivitás a néprajz-
tudomány, és egyáltalán a társadalomtudományok szintjén?⁴ Én úgy
gondolom, hogy már maga a témaválasztás is egy szelekciós lépcső-
fok, az pedig, hogy a kutató mit lát, és értékítélet nélkül mit látta,
szintén olyan kikerülhetetlen és sokszor be nem ismert tényei a mód-
szereinknek, amelyeket én sem tudok, és úgy gondolom, már nem is
szeretnék elkerülni.

Renato Rosaldo, egy a tudományágban talán rendhagyónak ne-
vezhető írásában, *A bánat és a fejdadászok őrlődésének kapcsolata*
című munkában az enyémhez hasonló módszertani kérdéseket jár
körül. A Fülöp-szigeteki ilongot fejdadászat jelenségét vizsgálta, har-
minc hónapig élt a kutatókkal, a terepmunkát pedig feleségével
Michelle Rosalddal végezte. Kutatási témájának értelmezése során
sok nehézségbe ütközött, ám az meglepő, hogy ebben az 1989-es ta-
nulmányában ismeri be aényt: több mint tíz év után (újraértelmezte
korábbi elméleteit) jutott el oda, hogy közelebb kerüljön az ilongot
fejdadászattal kapcsolatos legfőbb kérdéseinek megválaszolásához.
Ez, a megértésben és értelmezésben bekövetkezett „áttörés” egy sa-
ját élmény, feleségének elvesztése kapcsán tört a felszínre. S hogy hol
itt a párhuzam? Én először a kutatói én görcsös és szinte lehetetlen
kizárásának mellőzésében, illetve a személyes tapasztalat, az egyéni
benyomások és érzelmek el nem fojtásában keresném.

4 V. ö. : „ Triviális megállapítás, hogy a valóság és az elmélet két különböző „do-
log”, amelyet a tudomány nem vagy csak ideiglenesen képes áthidalni. A tudomá-
nyos kutatások számára a nehézséget a megfigyelés és az elmélet közötti kapcsolat
teremtése okozza: amit megfigyelünk mennyiben hozható fedésbe az elmélettel és
viszont...” BALOGH: 2007. 74. o.

Két okom is van, hogy beszámolómban húzódozom saját magam is belevenni: az egyik a tudományág tabuja, a másik pedig a tagadása azoknak az esszéknek melyekben a kontinentális filozófia és az ön-életrajzi töredékek ma oly divatos módon ötvöződnek. Ha a klasszikus etnográfia hibája az elfogulatlanság ideáljából a tulajdonképpeni közömbösségbe való átcúszás volt, akkor a jelenlegi tendencia problémája, hogy miközben önmagával annyira el van foglalva, teljesen szem elől téveszti a kulturálisan különböző másikat.⁵

Az idézett „húzódozás” ellenére Rosaldo mégis bevonódik az értelmezésbe, természetesen anélkül, hogy a szem elől tévesztés bekövetkezne, vagy „az etnográfus meséjében” találna magát az olvasó.

Az étikus és az émikus nézőpont váltakozása tehát az egyetlen út, amit a dolgozat módszertani kérdései kapcsán bejárhatok. Az objektivitás, a semlegesség, illetve a teljes hitelesség fogalmát pedig pontosan ezért teszem félre, mert az én látószögem is csak egy a sok közül.

Célom bemutatni a görög katolikus ifúsági zárandoklat és kegyhely rövid történetét és ismertetni azt a szabályrendszert, ami meghatározza az ifúsági zárandoklat milyenségét, minőségét. A következő kérdésekre szeretnék választ adni: Milyen összefüggés áll fenn a zárandoklat ideje alatt előforduló szent és profán cselekvések között? Befolyásolja-e, és ha igen, hogyan, a tér és az idő dimenziója, valamint a stabilitás és a mozgás a szent és profán elemek előfordulását? Beszélhetünk-e egységes értelmezési keretekről maga a zárandoklat, az út fogalma kapcsán? Úgy érzem, a legfontosabb mondanivalóm pedig az esemény finom részleteinek bemutatásában nyilvánul meg. Ezek a klasszikusnak nem nevezhető nüanszok (amelyek előtt korábban értetlenkedve, és az út során sokszor meglepődve álltam) a bizonyítékai annak, hogy a zárandoklat illetve a vallás él, megtalálja a fiatalokhoz vezető utat, és alkalmazkodik a jelenhez.

Máriapócs Máriapócs neve egyet jelent a magyarországi görög katolikusok, s talán mondhatom, hogy a magyarországi keresztények egyik legfontosabb búcsújáróhelyével. Számos tudományos értekezés, vers, regény, dokumentumfilm, és ha a népi kultúrára gondolunk, hiedelemtörténet maradt fent a településről, a zárandokok egyik kedvelt célpontjáról, Máriapócsról.

A pócsi Mária-ikon először (és ebben a minőségében utoljára) 1696. november 14-től december 8-ig könnyezett. A megindult vizsgálatok hatására I. Lipót császár Bécsbe vitette, ahol végleges helyet a Szent István Dómban kapott. A kép Bécsbe szállítása kö-

zel négy hónapig tartott, útja valóságos diadalmenet volt. A Kassát, Rozsnyót, Egert is érintő útvonalat a ma is létező másolatok sokasága jelzi.⁶ A Máriapócsról elszállított Hodigitria-típusú eredeti kép (az Istenszülő bal karján ül a gyermek Jézus, aki áldást oszt, és bal kezében virágot tart) többet nem könnyezett; ezt ma is előszeretettel hangsúlyozzák. 2011 őszén, a határon túli görög katolikusok (a liturgia bizonyos részei románul folytak) búcsúján járva lettem figyelmes a többször elhangzó mondatra:

A csoda nem pusztán a képhez, Máriapócshoz is kapcsolható, hiszen ezért nem könnyezett többször a Bécsbe vitt eredeti kép.⁷

A kegyhely elnevezés is ezen a ponton nyer teljes értelmet, hiszen maga a város lett kiválasztva Isten által, nem pusztán a könnyező szentkép. Az eredeti, Bécsbe vitt képpel ellentétben a Máriapócson lévő másolat, amit 1707-ben Telkessy István rendelkezésére festettek meg, többször is könnyezett.

...a pócsi másolat pedig, amely később kétszer újra könnyezett, ezáltal szinte másik „eredetivé” vált.⁸

Ez utóbbi kép, 1715. augusztus 1-jén, 2-án és 5-én, majd 1905 decemberében ismét könnyeket hullatott. Az 1715-ös eset kivizsgálása után Erdődy Gábor egri püspök kegyhelynek nyilvánította Máriapócsot. A városhoz nemcsak a könnyezések csodái kapcsolódnak, de számos más történet is, mely mind az Istenszülő képéhez, a templomhoz,

6 MOHAY. 2008. 537.o.

7 A mondat 2011 őszén, a határon túli görög katolikus hívek búcsúján hangzott el.

8 MOHAY:2008.535. o.

vagy Máriapócshoz, esetleg az oda vezető úthoz kötődik, nemegyszer kézzelfogható bizonyítékokkal igazolva a csodákat. Ilyen történeteket magam is sokat gyűjtöttem korábbi kutatásaim során. A Magyar Néprajz VII. görög katolikus népi vallásossággal foglalkozó fejezete is kiemeli e búcsújáróhely fontos szerepét a hiedelemtörténetek kapcsán is. A településhez kapcsolódó történetek között akad olyan, amelyben Mária egy közeli disznóól mellett egy mogyoróbokor ágai között jelenik meg, de többféle hiedelem kapcsolódik a máriapócsi temető egyik sírjához, is, amelyet a búcsúsok gyakran felkerestek. E sírban a néphit szerint olyan asszony nyugszik, aki péntekenként rendszeresen mosott, s ezt jelképezte sírján az öntöttvas fazék.⁹

Máriapócs a történelmi Magyarország 300 éves és egyik leghíresebb búcsújáróhelye. A kegyhelyet kisebb-nagyobb csoportokban az egész év folyamán látogatják, nagy búcsúja azonban háromszor szokott lenni: júliusban Szent Illés napján (július 20.), Nagyboldogasszony napján (augusztus 15.) és Kisboldogasszony napján (szeptember 8.).

Máriapócs történelmének kiemelkedő napja 1991. augusztus 18., amikor a Magyarországot meglátogató II. János Pál pápa bizánci szertartású Szent Liturgiát végzett magyar nyelven a kegykép előtt. Az ikont 2005-ben restaurálták.

Magyarország egyik legnépszerűbb vallásos, fiataloknak szervezett eseményének, az ifjúsági zarándoklatnak gondolata Seszták István atya fejéből pattant ki. Ő volt az, aki korábbi zarándoklat-élményeinek hatására 2003-ban először szervezte meg az első görög katolikus ifjúsági gyalogos zarándoklatot Máriapócsra. Tavaly, 2011-ben a kilencedik alkalommal tette meg több száz fiatal (több mint 500-an voltunk) a mindig más helységből induló, de mindig ugyanoda, s ugyanakkorra (Nagyboldogasszony) érkező távot. Az egész „rendezvény” támasza az a szervezői gárda, mely a kezdetektől létezik, és folyamatosan bővül, illetve cserélődik. A görög-katolikus „hálón” belül a lelkipásztorok, a kiadványok (pl. a Görög Katolikus Szemle) és a honlapok (pl. <http://www.ifjusagizarandoklat.hu/>, <http://www.gorogkatolikus.hu/>) feladata a zarándoklatot megelőzően, egy közös pontban fonódik össze: felhívni a fiatalok figyelmét a zarándoklatra, és lehetőséget biztosítani a jelentkezésre, regisztrációra.

Az Ifjúsági Gyalogos Zarándoklat

Én személy szerint a facebook nevű közösségi oldalon értesültem a részletekről (indulás időpontja, a regisztráció helyszíne, stb.). Az eddigi években (elmondások szerint) egy regisztrációs online felületet kellett kitölteni, majd várni kellett a válaszra, hogy a kitöltő alkalmas-e a részvételre, vagy sem. Érdekes, hogy a zarándoklaton általam megkérdezettek közül senki nem tud olyanról, akit elutasítottak volna. Ez az előzetes jelentkezés a létszám felmérése miatt is hasznos. Arról is jó, ha többet tudnak a szervezők, hogy melyik csapatba hány ember várható az adott alkalommal. A létszám előzetes felmérése, és az utat megelőző regisztráció azért is fontos adminisztrációs előzmény, mert az általában megszokott nagy létszám miatt a szervezők több csapatra osztják a fiatalokat. A 2011-es, és az előző évek tapasztalatából kiindulva pontosan négy csapatról beszélhetünk. Ez már évek óta hagyomány. Ezen kisebb csoportok nevüket a jelzőszínekről kapják, a pirosról, a kékről, a sárgáról és a zöldről. Mindegyik csapathoz tartoznak papok és kispapok is, akiknek feladata egyféle koordinációs munkában és akár a lelki vezetésben is megnyilvánul.

Az egyes csapatok tárgyi készlete is figyelemreméltó. Beszélhetünk közös, tehát az egész csapat ideiglenes tulajdonát képező tárgyakról, és egyéni eszközökről is. Egy-egy „bömbi” (ez a fiatalok között elterjedt elnevezése, de a szervezők is így emlegetik), azaz hangosbmondó,

néhány voki-toki, és körülbelül két mikrofon tartozik a pirosakhoz, a kékkekhez és a sárgákhoz és a zöldekhez egyaránt. Minden zárándok kap egy, a csapatának megfelelő színű kendőt, egy poharat (érdekes, hogy ez egységes színű, 2011-ben kék volt), egy imakönyvet, amelyről még később szó lesz, és egy névtáblát. Ezeken kívül mindenki kap egy pólót, mely soha nem fekete, és amit minden zárándok az utolsó napon visel, akkor, amikor Máriapócsra érkezik a csapat. Ez a 2010-es évben világoskék, 2011-ben pedig méregzöld volt.

A csapatokra való tagolás haszna a könnyebb kezelhetőség, és természetesen a „versenyszellem” kialakítása. A zárándoklat minden napján más csapat megy elől, ez azt jelenti, hogy a több kilométer hosszú menet élén ők jelennek meg először az adott faluban vagy városban. Az első csapattal megy a püspök, illetve ők viszik a keresztek, és a zászlókat. A korábban említett versenyszellem szinte minden esetben kialakul. A színes tárgyi eszközök mellett a szóbeliségben jelenlévő elemek, a csapatindulók (például a pirosaké idén a Beatrice együttes *Azok a boldog szép napok dallamára íródott*), a kérdés-felet formában megjelenő hangos kiáltások, mind-mind a csoport tagjainak összetartását, és egyféle konstruált identitást, a pusztán zárándok minőségénél egy mélyebb hovatartozást erősítenek meg a fiatalokban. Az ilyen kérdés-felelet jellegű formák sokszor humoros hangvételűek, és úgy gondolom mindenképpen érdemesek a folklorisztikai vizsgálatokra. Az ilyen rigmusok párhuzamba állíthatók a különböző sportágak szurkolóinak kiáltásaival. A kérdést általában (sőt mondhatni szinte kizárólagosan) a „bömbbit” kezelő, tehát a mikrofonnal rendelkező személy teszi fel. Ez a személy leggyakrabban az egyes csoportokhoz rendelt kispapok közül az egyik, vagy egy olyan vezető típusú fiatal, aki például egy dal eléneklése után buzdításképp egy ilyen rigmust is kezdeményez. A válasz, mely minden esetben a csoport színe, a csapat többi tagja kiáltja vissza, s ha ezt nem elég hangosan teszik, akkor a kérdés megismétlődik, esetleg a „Nem hallom!” kiáltással buzdítja őket a kérdést feltevő személy a hangerő növelésére. Lássunk néhány példát ezekre a csoportidentitást erősítő rigmusokra:

K: Milyen színű a pócsi templom? V: Sárga!
K: Milyen színű a püspök atya szeme? V: Kék!
K: Milyen lesz a pirosak lába, mire Pócsra érünk? V: Kék!
K: Milyen színű a fű? V: Zöld!
K: Milyen színű az ég Máriapócsra? V: Kék!

A humor, mint olyan szerves eleme ennek az akusztikus effektnek, tehát a csoportidentitás erősítése végett az „igazságot kizáró” helyte-

len válasz, illetve a torzult valóság is megjelenik, de minden esetben csakis a válasz-elemben. Ezekben az esetekben a többi csapat kérdéseire építenek, és a „téves” válasz lesz a humor forrása. Például: *Milyen színű a püspök atya szeme?* (Ugyebár ez a kék csapat kérdése eredetileg.) *Piros!* (Ez pedig a humoros válasz, mely figyelmen kívül hagyja a valóságot, miszerint a püspök atya szeme kék, és nem piros, mint ahogyan azt a piros csapat válaszdói megállapítják.)

A zárándoklat programjában vannak állandó és változó elemek. Az imaalkalmak tekintetében napi többszöri lehetőségről beszélhetünk. Minden nap van utrenye, (ez körülbelül 45 perc) Szentmise, (körülbelül 1,5 óra) és vecsernye (körülbelül 45 perc). Állandónak nevezhetők ezek az imaalkalmak, az azonban, hogy ez fakultatív, vagy kötelező minőségű, változó jelleget mutat. A program szerint (melyet az interneten találtam) csak a Szentmisék kötelezők, de a szerdai napon (mely a lelki nap volt) mindegyik alkalom, valamint még az imaórák is kötelezőek voltak. Ez azt jelentette, hogy erre külön felhívták mindenki figyelmét, a papok által többször is ki lett hirdetve a kötelező jelleg. A nyitó vecsernye, ami a zárándoklat indulópontján, a vasárnapi napon történt meg, adott alkalmat a fő szabályok tisztázására. A Hajdúdorogi Egyházmegye megyés püspöke (Kocsis Fülöp) az alkoholtól való tartózkodást az egyik legfőbb betartandó normaként jelölte meg. A lelki napon pedig a házasság előtti szex (keresztény dogmákban oly jól ismert bűn) veszélyeiről is hallhattak a zárándokok prédikációkat. Fontos megemlíteni, a lányok és fiúk külön éjszakázására vonatkozó (külön helyiség, ha nem volt rá mód, akkor tornaterem kettéosztva) rendszert. Ennek a koedukált programnak az ellenőrzésére éjszakai (csak a nyugovóra térés körüli órákban, és nem hajnalban) ellenőrzéseket tartottak a papok, különös tekintettel a lányok alvóhelyiségére. Itt a fő problémát az okozta, hogy sok pár, esetleg jegyespár volt a zárándokok között, így olykor többszöri figyelmeztetésre és nógatásra váltak meg egymástól a szerelmesek. A betartandó „szabályok” között szerepelt még a honlapon olvasható tiltás: Mit nem lehet illetve nem ajánlott egy zárándoknak magával hozni? *„Elégedetlenséget és türelmetlenséget, mert ez csak lassítja célod elérését, Discmant, walkmant, mp3 lejátszót, mert nem hallod meg a nagy gondolatokat, a melletted gyalogló szavait!”*¹⁰ A szóban, vagy írásban kihirdetett szabályok tudtommal ennyiben merültek ki. A dohányzás megengedett volt.

A hét nem pusztán a szakralitás jegyében telt. Úgy vélem a „hagyományos célon kívül” a szervezők egyik legfontosabb elhatározása,

10 Elérhető: <http://www.ifjusagizarandoklat.hu/?q=node/4> (letöltve: 2012.04.10.)

a fiatalok lelki és társadalmi szükségleteinek kielégítése volt. A programban is látható, hogy kedden estére, Nagydoboson „néptánc-ház”-at iktattak be a szervezők. Ezen kívül csütörtökön este a Nyírbátori Élmenyfürdőt kizárólag a zarándokok vehették igénybe. A rendes vendégek távozását követően, illetve záróra után mind az 500 fiatal fürdőruhát vett fel. A hangulatot egy könnyűzenei együttes fokozta. Ők két medence között zenéltek, valóságos fesztivál-hangulatot hozva létre. Fülöp püspök is megjelent (reverendában természetesen), a pancsoló tömeg pedig „Püspök vízbe!” kiáltásban tört ki.

A zarándok füzetéről ígértem, hogy bővebben szólok. Ebbe nem csak az idei és a korábbi évek zarándokindulóit (idén az Együtt vele címet kapta az induló, de saját észrevételem szerint a régebbieket szívesebben énekelték a fiatalok, a korábbi indulók többször hangzottak el) nyomtatták. A paraklisz szövegét, több zsoltárt, és más imákat is találhatunk benne. Körülbelül a füzet felénél érdekes fordulatba ütközik a meglepődött néprajzos olvasó. A Hooligans, a Beatrice, a Republic és más neves együttesek dalszövegeit is megtalálhatjuk benne. Tartalmaz még népdalokat, vagy népdaloknak titulált magyar nótákat, és idézeteket, pl. Wass Alberttől vagy Paolo Coelho-tól. Érdekes, hogy a néprajzkutatók igyekeznek elhatárolódni a zarándoklatok vizsgálatánál a Zahír szerzőjétől, miközben a kutatók pontosan őt idézik fórumaikon.¹¹ A füzet tehát nem csupán a zarándok-menet akusztikus mivoltát hivatott szabályozni, gondolatokat is ébreszt. Az éneklés érdekes és fontos pontja a vizsgálatnak. A Mária-énekek egymás mellett találhatóak a füzetben, ezeket éneklik a zarándokok, amikor lakott településre érnek. Természetesen nem csak a lakott területeken belül voltak jellemzőek a Mária-énekek, de úgy tapasztaltam, hogy lakatlan részeken (erdők, földutak) inkább a füzet második feléből választottak dalokat a fiatalok. Mondhatjuk, hogy gyakran a falutáblánál történt a váltás a *Csavad fel a szőnyeget*-ről a *Mária segíts-re*. Az éneklés egyébként csoportos tevékenység a zarándoklaton, de szinte mindig volt egy személy, aki a tempót, illetve a hangmagasságot diktálta a mikrofon segítségével. A mikrofont megszerezni, és énekelni, egyéni kérésre is bármikor lehetett, de gyakori volt az is, hogy a menet élén (itt a csapat elejére gondolok, nem a teljes zarándokmenet élére) gyalogoló kispapok felszólítására kerestek valakit a tömegből, aki a többség által kívánt dalt el tudja, vagy el akarja énekelni. Úgy gondolom, hogy a fent felsorolt és az ifjúsági zarándoklathoz hozzátartozó elemek fontos, teljességgel elfogadható és természetes

jelenségek: egy füzetben a szent és a profán, egymás mellett a táncházt és a vecsernye.

Szamoskér és Szamosszeg között érdekes dolog történt. A piros csapat tagja voltam, aznap mi haladtunk a menet élén. Püspök atya Szamoskérig gyalogolt velünk, aztán előre ment autóval. Egy köves, de mellékúton haladtunk, a csapat papja épp távol volt, a kispapok jöttek elől velünk. Épp hazai retró számokat énekeltünk. Mint már korábban említettem, ez úgy működik, hogy bárki énekelhet a mikrofonba, ha van rá affinitása. A következő szám a *Limbó hintó* volt. A 3. képen látható zászlókat és keresztet vittük. Az egyik fiú felvetette az ötletet, hogy limbózzunk a kereszttel. Érdekes pillanat volt. Az a pár másodperc, a habozás, a vacilálás ideje. Az egyik kispap javasolta, hogy ne a keresztet, csak a zászlót használjuk. Nagyon jó volt a hangulat, sokan átbújtak a zászló alatt. Én nem tettem. Napokig gondolkodtam azon, hogy miért nem.

3. A zarándokmenet élén haladó csapat által vitt lobogó és kereszt (Készítette: Szabad Boglárka, 2011.08.10.)

Talán túlságosan nagymértékű bevonása ez a kutatói ének, de úgy gondolom a terepen tapasztalt jelenségekhez kapcsolódó önreflexió fontos tényezője a különböző társadalmi folyamatok értelmezésének, és szükséges eleme annak a folyamatnak, ami a végső konklúzió (már ha egyáltalán van ilyen) megállapításához vezeti el a kutatót. Későbbi álláspontom szerint azért nem bújtam át a zászló alatt, mert az én fejemben ez a két dolog összeegyeztethetetlen. Egy vallásos tárgy, jelkép közvetlen összekapcsolása a *Limbó hintó*val. Bár részt vettem a

2011-es zárandoklaton, nem vagyok része annak a szoros és már jól összeszokott görög katolikus ifjú közösségnek, melynek tagjai többsége számára ez nem az első, de a harmadik, hatodik vagy hetedik gyalogos zárandoklatot jelentette. Ezen fiatalok nagy része aktív tagja a magyarországi görög katolikus közösségnek, hetente többször jár templomba, életét kitölti a hit, és úgy vélem pontosan ez az, amiért olyan természetességgel kezel egy ilyen (mások számára talán furcsa) helyzetet, amely gyakorlatilag egy jó cél felé vezető úton történő, hasonló felfogású emberekkel való éneklést és szórakozást jelent számára.

Dolgozatom elején említettem, hogy egy közösségi oldalon, a facebookon talált képeket, fotóalbumokat is elemzésem segédeszközeinek tekintettem bizonyos esetekben. A „2011 Zarifeszt” illetve a „Zari” fotóalbum címek, amelyet fiatal lányok tölthettek fel az internetre.¹² A 2011 Zarifeszt egy beszédes fotóalbum, melyek alapján egy dolgot biztosan megállapíthatunk: a lány a zárandoklatot fesztiválként élte meg.

A közösségi oldalakra való képfeltöltés lehetőséget ad arra, hogy egy énképet konstruáljunk, bemutassuk magunkat, vagy élményeinket úgy, hogy tisztában vagyunk vele: mások látják azt. A fent nevezett album képein az alkohol, valamint a kocsmá is megjelenik.

A zárandoklat idejébe a buli ideje is beletartozik (nem csak és kizárólag) a lányok számára. A közös étkezések, vagy akár társasjátékok, a zenehallgatás, és természetesen a profán beszédtemák is szerves részei lehetnek a közel egyhetes útnak. Az is előfordult, hogy egy éjjel ölben hoztak be egy fiatal lányt a hálórészlegbe (valószínűnek tartom, hogy az alkohol miatt), és volt olyan is, aki négykézláb közelítette meg a mosdót.

Azért emelem ki a zárandoklat egyéni értelmezésének ezt a lehetőségét is, mert szeretném hangsúlyozni, hogy mennyire sokrétű és eltérő lehet ennek a vallásos eseménynek a fiatalok által tulajdonított jelentése vagy megélése. Ezek természetesen szélsőséges esetek és nem szeretném, ha azt gondolnák, egy ifjúsági zárandoklat erről szól. Csak az veszi észre ezeket, aki észre akarja venni. Vannak, akik teljes mértékben a saját lelkükre figyelnek.

Értelmezési lehetőségek Barna Gábor egy 2008-ben megjelent tanulmányában két zárandok csapatot hasonlít össze, illetve vizsgál, külön-külön. Az egyik egy főként budapesti lakhelyű, intellektuális beállítottságú ötvenesekből álló csoport, akik gyalogosan keresnek fel kegyhelyeket, de emellett igyekeznek a búcsújáróhelyek közelében található, vagy az útjukba

eső fontosabb történelmi, kulturális „nevezetességek”, illetve helyszínek meglátogatására is időt fordítani. A másik zárándoklat Mátrarebélyre történik, minden évben ugyanakkor, augusztus 15-től 20-ig, ferencesek szervezésében és fiatalok vesznek részt rajta. A tanulmány egyik általam kiemelt és szerintem legfontosabb mondanivalója a következő:

Mindkét csoport vezetőjének az a véleménye, hogy szervezésük abból a felismerésből fakadt, hogy az egyház nem tudja megtalálni azokat a formákat, hogyan lehetne a ma emberét megszólítani. Nem tudja „eladni” Jézus Krisztus tanítását... A szent helyeknek ugyanakkor ma is erős vonzereje van. Érezni lehet a hely szakrális jellegét. Az azonos érdeklődésű, korú emberek baráti köre új keretet teremt. A hely és az emberi lélek találkozásából valami új születik.¹³

Úgy vélem jelen dolgozat vizsgálati tárgyának esetében is fontos tényező lehet az azonos korú és beállítottságú emberek körének meghatározó, összetartó, így a zárándoklat minőségét befolyásoló szerepe. A több-százéves kegyhely, az azonos érdeklődés (szinte mindannyian görög katolikusok), és az életkori sajátosságok (ennek megfelelő szórakozási formák, érdeklődési terület, ellentétes nemmel való kapcsolat kialakítása, a könnyűzene szükségessége stb.) egy olyan heterogén jelenséget hoznak létre, amelyre napjaink zárándoklatainak egyik formájaként, vagy „átalakult”, de inkább „folyton alakuló” vallási megnyilvánulásként is tekinthetünk.

Pusztai Bertalan önálló kötetében, a *Religious tourists*-ban ír arról, hogy a zárándokok elképzelései a zárándoklatról nemcsak eltérőek, de állandóan vitatottak is. (A turisztikai zárándoklat már a középkorban is jelen volt, erről Pierre Sigal *Isten vándorai* című könyvében is olvashatunk.)¹⁴ Ezekre az elképzelésekre az egyház nem akar hatni. A zárándok identitás kapcsán az egyház mint definiáló, vagy véleményalakító intézmény kikerül az irányító szerepből. Ahogyan Pusztai írja: „Végső soron *individuumaink a felkínált értelmezésekből válogatják illetve alakítják ki a vallásról való értelmezésüket.*”¹⁵ Az, hogy azokat a fiatalokat, akikkel együtt gyalogoltam, vallási turistáknak nevezem, nem az én tisztem. Az olvasó saját értelmezésére bízom a dolgot, könnyítésképpen Pusztai Bertalan definícióját használom:

[A]zok tartoznak a vallási turisták körébe, akik túl profánok, hogy zárándokok legyenek, de túl áhítatosak ahhoz, hogy turistáknak nevezzük őket.¹⁶

13 BARNA:2008.120. o.

14 SIGAL: 1989.

15 PUSZTAI:2004. 234. o.

16 PUSZTAI:2004.17. o. (saját fordítás)

Egy másik kérdés lehet az is, hogy mi számít túl profánnak? Egy olyan közösség, amiben körülbelül napi három órát töltenek közös imádsággal, (és még nem beszéltünk az egyénekről), és naponta több mint 20 kilométert gyalognak, hogy láthassák az Istenszülő képét, vajon túl profánnak nevezhető-e? Nem tudom, az olvasóra bízom. Én úgy gondolom, hogy az ifjúsági zarándoklaton, amin részt vettem, a szent és profán közelebb kerül egymáshoz, elméletileg szinte egymásba fonódva, gyakorlatilag szorosan egymás mellett, pulzálva, folyton váltakozva vannak jelen. A Szeged-alsóvárosi búcsúról írott tanulmánykötetben, *Az egy változó ünnep szent és profán között*-ben számos tanulmányt olvashatunk a szent és a profán együttes megjelenéséről, számos magyar és külföldi néprajzkutató tollából, különböző vizsgálati szempontok alapján. Strang Carol A. is a szegedi Havasboldogasszony ünnepén megjelenő szent és a profán elemek ellentétének bemutatására fekteti a hangsúlyt tanulmányában. A konklúziót így vonja le a szerző:

Az eseményt különböző részeit megfigyelve és elemezve állíthatjuk, hogy számos ellentét és feszültség volt a szegedi Haviboldogasszony ünnepen. Ezek az ellentétek és feszültségek az ünnep két részének, a szentnek és a profánnak a nyilvánvaló különbségéből eredtek.¹⁷

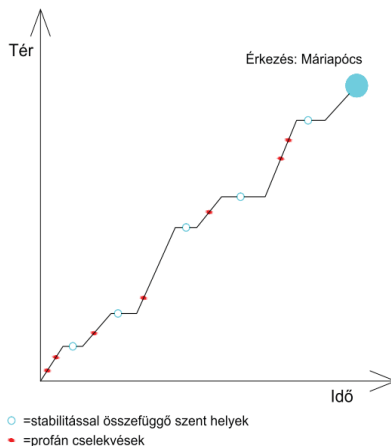
Én ezzel az ellentétből származó feszültséggel az ifjúsági zarándoklat esetében csak nyomokban találkoztam. Az viszont bizonyos, hogy az egész zarándoklat, az egész út, egy olyan keretet ad, amiben a hétköznapi jelenségek is lehetnek csodák, és fordítva. Megismerkedni egy új emberrel, vagy spagettit vacsorázni is lehet csoda, ugyanakkor az a bizonyos *limbózás*, vagy a *Kör közepén állok* eléneklése is összefér a zarándoklat eszmeiségével (legalábbis úgy tűnik).

5. Kocsis Fülöp,
Hajdúdorogi
Egyházmegye
megyei püspöke,
és a fiatal
zarándokok
fociznak
(Készítette: Zadu.
Elérhetőség:
www.
ifusagizarandoklat.
hu))

A szervezők, és a papság részéről is talán kicsit indirekt módon, de olyan kezdeményezéseket tapasztalhatunk, amelyek által nyilvánvalóvá válik: az egyház várja a fiatalokat és nyitott az újításokra. A kötöttségek fellazulnak. A püspök atyát focizás közben látni szintén egy ilyen közelítés jele. A *King of kings and lord of lords* vagy a *Ha elnök lehetnék* című punk dal éneklése, a vicceselés mikrofonba: mind-mind olyan elemei a zarándoklatnak, ahol a szent és profán közeledését tapasztalhatjuk. Vajon miben áll ennek a jelenségnek a lényege? Véleményem szerint a válasz a *tér* és az *idő* fogalmakban is kereshető. A heileri felosztás szerint (Voigt Vilmos könyve óta magyarul is olvashatjuk a felosztást)¹⁸ szent helynek minősül a zarándoklat maga, a szent út. Voigt Vilmos *A vallási élmény történetében* a zarándoklatokról írott fejezetében ezt írja: „Köztudott, hogy a szent megjelenése, gyakran helyhez, építményhez kötött, lokalizált.”¹⁹ Én is úgy gondolom, hogy a szent és a profán érdekes egymásmellettiségének, fokozott dichotómiájának a „megszokott” szent helyek hiánya, vagy Mircea Eliade szavait használva „a szilárd pont, a középpont” hiánya (templom) és a mobilitás lehet az egyik oka.

Érdekes, hogy a helyváltoztatás közben minden attribútum adott, a zászlók, papok jelenléte, és az, hogy a zarándok tudja, milyen kegyhely felé tart. Az egyetlen elem, ami nem „stabil”, a helyszín. A földutak és a zajos főutak gyakorlatilag mind a szent út részei, de olyan elemek, amik csökkentik, vagy jobb kifejezés a csökkenthetik a zarándokokban a szakralitás tapasztalását. A helyszín szerepe szoros összefüggésben áll az ott történő cselekvéssel, hiszen ha jobban belegondolunk, a tornaterem is a stabilitással összefüggő helyszín (tehát a gyaloglás folyamata után hosszas pihenésnek, a megállásnak teret

6. Profán cselekvések a tér és idő függvényében

18 VOIGT: 2004. 208-212.o.
19 VOIGT: 2004. 194.o.

adó elem), ám ott semmiféle csoportos, illetve kötelező jellegű szent cselekvés nem történik, így környezetében megszaporodnak a profán jelenségek (zuhanyzás, társasjáték, éneklés stb.) Az olyan helyszínekhez közeledve viszont, ahol minden bizonyosan szent cselekvés fog történni, és a menet ez okból valószínűleg majd megáll (pl. templom, kereszt, liturgia helyszíne, és legfőképp a cél, Máriapócs), illetve, ahol a külső környezet igénye, és a zarándok minőség bemutatására való ösztön (pl. lakott területhez érve) hat a zarándokokra, a „rend” ismét helyreállni látszik. A templomban már minden a helyén van, a papok miseruhában, a szájuk imára hangolódnak, a sapkák lekerülnek a fejéről. Az idő annyiban lehet tényezője a szent és a profán „közelebb kerülésének” amennyiben figyelembe vesszük a „hagyományos” értelemben vett szent idő időtartamát. Eliade így ír a profán időtartam és a szent idő közötti különbségről:

A vallásos ember szemében a térhez hasonlóan az idő sem homogén és nem is állandó. Vannak egyfelől szent időintervallumok, az ünnepek ideje, másfelől van profán idő, a szokásos időtartam, amelyben a vallási jelentőség nélküli események zajlanak.²⁰

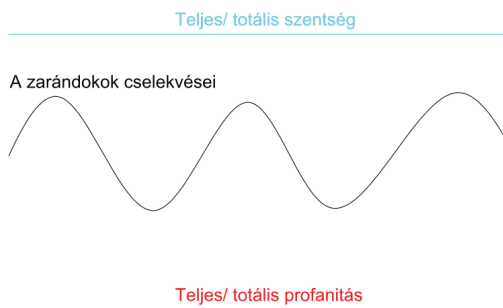
Ha a szent út egy szent hely, akkor a szent út megtételének ideje vajon szent idő-e? A zarándoklat ideje szent idő-e? A Heileri felosztás szerint nem az. Szerintem mindenesetre olyan időintervallum melyben a szent, mint olyan többletszerűen (a hétköznapok idejéhez viszonyítva) van jelen. A vallásos ember, jelen esetben vallásos fiatal számára ez az idő jócskán hosszabb, mint amilyenekhez korábban hozzászokott (pl. egy szent liturgia 1,5 óra). Az ilyen hosszú ideig tartó „emelkedett időben” nem meglepő, hogy a profán események is megjelennek. Mohay Tamás nagyon találóan fogalmaz, amikor a csíksomlyói búcsújárásról írott könyvében azt mondja:

A somlyói búcsújárásban is, mint mindenütt a szent idő és a profán idő némiképp elválik egymástól, bár az éles elkülönítést nem tartom indokoltnak. A szent időben a szent cselekmények valósulnak meg, amelyek közé a mise, gyónás, áldozás, a szentbeszéd meghallgatása és a körmenet tartozik. A profán időben a hétköznapi szükségleteknek az ünnep során való kielégítése zajlik: étkezés, alvás, vásárlás stb... A két szféra minduntalan egybefolyik, és máskor valóban profán cselekedetek a búcsú terében és idejében valamennyire biztosan szakralizálódnak, átítatódnak a kegyhely levegőjével, amit valamilyenre magukkal is visznek sokféle szimbolikus formában.²¹

Ezt szem előtt tartva talán az idő fogalma lenne az, amivel kiegészíthetnénk (harmadik tényezőként) Barna Gábor gondolatait: „A hely és az emberi lélek találkozásából valami új születik.”²²

Túllépve a tér és idő fontos szervező szerepének problematikáján a szent és a profán jelenségek végleteiről, pontosabban azok hiányáról szeretnék még szólni. Úgy gondolom, a zárándoklat során tapasztaltakat bemutatva nyilvánvalóvá válik az, hogy néha a profán jelenségeket kell segítségül hívni ahhoz, hogy egy „szent” küldetés teljes egészében végbemenjen. Talán ezen a ponton alkalmas, hogy ismét Eliadét idézzük, ez által mutatva be szent és a profán fő és közös tulajdonságát: mindkét fogalom csak egymással való ellentéteiben értelmezhető igazán. „A szent és a profán a világban lét két módja, két egzisztenciális helyzet, amelyeket az ember a történelme során alakított ki.”²³

A profánnak nevezhető cselekvések (limbózás, pop slágerek éneklése, táncház, egy sör a kocsmában stb.) indirekt célja a közösség kohéziójának fenntartása. Ezek a cselekvések pedig közösségi jellegűek, szemben az imádsággal ami, bár többségében közösen végbemenő, de egyéni, individuális megélésű, és az egyén lelkének épülését szolgálja. A szent és profán dichotómiája, egy olyan diagrammal írható le, ahol a cselekvések mutatói sosem érhetik el a „teljes/totális profanitás” vagy a „teljes/totális szentség” szintjét.

7. A zárándokok cselekvéseinek közelítése a teljes/totális szentség és a teljes/totális profanitás felé

Nem fordul elő például Istenkáromlás, de az aszketizmus legmagasabb szinten való gyakorlása, a minden szabályt betartó, tökéletes viselkedés sem jöhet létre. Ez által magát az Ifjúsági gyalogos zárándoklatot is egy alapvetően vallásos célú folyamatként/rendezvényként/eseményként lehetne definiálni, ahol a megvalósulás konkrét formái az aktuális korszak, a résztvevő személyek temperamentuma és érdeklődési köre, valamint egyéb meghatározó tényezők függvényében alakul.

22 BARNA:2008.120. o.
23 ELIADE:1987.10.o.

A zarándoklat egységes szempontok mentén szerveződő jelenség, de értelmezése egyedi minőségű, egyéni specifikum. Az „út” fogalma minden résztvevőnek mást jelent, az aszkézistól egészen a zarándoklat fesztiválként való megéléséig. Ahogyan Bálint Sándor és Barna Gábor írja:

„[A] formák változhatnak, a búcsújárás tartalma a vallásgyakorlás szempontjából változatlan: vezeklés és elégtétel, az Istennel való találkozás sajátos és bensőséges módja... S ez az igény az, amely a folyton megújuló búcsújárást élteti.”²⁴

Utószó Írásom végére szántam a címben megjelölt két fogalom általam való alkalmazásának magyarázatát. A mottóként választott *paraklisz* definíció után, már csak egy (minimum egy) kívánnivalót hagy maga után a dolgozat. Joggal fogalmazódhat meg az olvasóban a fontos kérdés: Mi van a spagettivel?

Mint már korábban említettem kissé szkeptikusan vágtam útnak. Ez a tény fizikai valóságában is megmutatkozott. Csütörtökön Nyírkátán volt a Szent Liturgia. Ezt az eseményt félnapnyi gyaloglás előzte meg. Ez volt a negyedik nap. Bent a templomban igen sok résznel állni kellett, így hát az egyik alkalommal, mikor felálltam, rosszul lettem. Az egyik barátnőm, aki szintén nem érezte magát valami jól, kijött velem a templom udvarára. Emlékszem, lefeküdtünk a fűben, és a hátunkat a templom oldalához támasztottuk. Szédültem, vizet hoztak, de ami a leginkább foglalkoztatott az a következő volt: éhes vagyok. Felnéztem az égre, és hangosan sóhajtottam: Istenem! De szeretnék spagettet enni! Körülbelül egy fél óra múlva gyalogoltunk át az étkezés helyszínére, az iskolaudvarra. Az ebéd természetesen spagetti volt. Ami még jobban meglepett, hogy estére, Nyírbátorba érve spagetti volt a vacsora is.²⁵

Irodalomjegyzék

BALOGH Gábor 2007 *Az objektivitás elvesztése*. In: Hegedűs Rita, Révay Edit (szerk.) *Úton. Tanulmányok Tomka Miklós tiszteletére*. Szeged. Szegedi Tudományegyetem BTK Vallástudományi Tanszék. 73–86.o.

BARNA Gábor 2008 Modern zarándoklatok. *Ethnographia*. 119. évf. 2008/2-3. 115–123. o.

²⁴ BÁLINT–BARNA: 2006. 310. o.

²⁵ V.ö.: „Máig nagyon fontos összetevője a búcsújárásnak a csoda, a csodavárás.”
BÁLINT–BARNA: 2006. 310. o.

- BARTHA Elek 1988 *A görög katolikus magyarság vallási néprajza.* In: Palády-Kovács Attila (szerk.) *Magyar Néprajz VII.* Budapest. Akadémiai Kiadó.
- BÁLINT Sándor – BARNA Gábor 2006 *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.* Budapest. Szent István Társulat.
- MOHAY Tamás 2008 *Zenta és Máriapócs: adalékok a képkultusz és a történeti emlékezet kapcsolatához.* In: Papp Richárd – Szarka László (szerk.) *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat-kulturális emlékezet.* Zenta. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet. 61–78.o.
- MOHAY Tamás 2009 *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás.* Budapest. L'Harmattan.
- PUSZTAI Bertalan 2004 *Religious Tourists. Constructing Authentic Experiences in Late Modern Hungarian Catholicism.* Jyvaskyla. University of Jyvaskyla.
- ROSALDO Renato 2004 *A bánat és a fejevadászok örjögésének kapcsolata.* In: Biczó Gábor szerk. *Antropológiai irányzatok a második világháború után.* Debrecen. Csokonai. 257–275.o.
- SIGAL Pierre A. 1989 *Isten vándorai.* Budapest. Gondolat.
- STRANG CAROL A. 1999 *Szent és profán egy búcsúban.* In: Pusztai Bertalan (szerk.) *Szent és profán között. Between the Sacred and the Profan.* Szeged. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 3. Néprajzi Tanszék. 37–43.o.
- VASS Erika 2009 *A búcsú és a búcsújárás mint rituális dráma.* Budapest. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és a Lexica Kiadó közös kiadása.

Köszönet Vincent Van Hauthem-nek a grafikai segítségért!